

EĞİTİMDE ÇOCUK VE "ÖTEKİ" NİN KİMLİĞİ PROBLEMİ

Yrd. Dr. İrfan BAŞKURT*

ÖZET

Bu yazımızda, çocuk kavramının tarihi süreçte hangi aşamalardan geçtiğini ve ülkemizde çocuğa ne şekilde yaklaşıldığını ele almış bulunmaktayız. Özellikle, aşırı müdahalelerle çocuğun nasıl kendi olmaktan çıkarıldığı ve "öteki"leştirildiği bir problem olarak tartışılmış ve bu doğrultuda bir takım çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bu yapılırken, yaygın ve örgün eğitimde, eğitim ve öğretimin pedagoji ilminin verileri ışığında yapılması ve insanın kendini gerçekleştirebilmesine imkan tanınması gerektiği vurgulanmıştır.

Makale, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çocuk kavramının tarihi süreçte hangi aşamalardan geçerek günümüze kadar geldiği ve günümüzde aile ve toplum içerisindeki konumunun ne olduğu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, çocuğun aile ve toplum içerisindeki yerinin tespiti yapılmış; üçüncü bölümde bilinçsiz eğitim, baskı, otorite ve aşırı disiplin gibi yöntemlerle çocukların kendileri olmaktan uzaklaştırılarak nasıl "öteki"leştirildikleri çeşitli örneklerle ortaya konulmuştur. Dördüncü ve sonuç bölümünde ise, "öteki" olmanın olumsuz sonuçlarına işaret edilerek, bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

SUMMARY

CHILD EDUCATION AND THE IDENTITY PROBLEM OF "THE OTHER"

In this article, I will examine the concept of the child in its development in the history of education and the approaches towards the children in Turkey. In addition to that I will discuss some problems, which emerges from the attitudes that make the child "alien" and "other". In doing this I will suggest some solutions depending on educational sciences to get rid of these negative attitudes.

This paper has four chapters. It will, in the first chapter, deal with the concept of the child in its historical process and the child's place in our time, in the second chapter, with the child's place in the contemporary family and society, in the third chapter, with negative attitudes towards the children and how misconception of the child makes them "the other" and, in fourth chapter, with negative results of being "the other". In the end of the article, I will suggest my solutions to educate children in positive manner in the light of the results of recent educational researches.

* * *

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

I. TARİHSEL AÇIDAN ÇOCUK

Çocuk kavramı, çok eski bir olgu olmasına rağmen, dünyamızda son birkaç yüzyıldır üzerinde ciddiyle durulmaktadır. Geleceğin, büyükleri olan çocukların omuzlarında yükseleceğini bilen devletler, insanın eğitime büyük önem vermekte ve bu hususta ciddi yatırımlarda bulunmaktadırlar. Fakat gençlerin öneminin kavranışı çok kolay olmadığı gibi, bu kavrayışın gerçekleşmesi uzun bir zaman sürecine yayılmıştır. Şimdi bu sürece kısaca temas edilerek, çocuk kavramına ülkemizde nasıl yaklaşıldığı ele alınacaktır.

A- Batıda Çocuk Anlayışı

Ortaçağ batı dünyasında çocuğun bir kimlik olarak ele alması, 15. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Bu yüz yıla gelinceye kadar, çocuklar, doğum ve ölüm oranları çok yüksek olduğu için altı yaşından önce ailenin bir ferdi olarak kabul edilmezlerdi.¹ Ortalama olarak, 6-7 yaşına kadar bebek muamelesi görürlerdi. Bundan başka çocukluk dönemleri yoktu. Ancak, yedi yaşından itibaren birer küçük yetişkin olarak kabul edilir, büyüklere ait elbiseler giydirilir, erken yaşlarda işe atılır, yetişkinlerin hayatını yaşamaya başlardı. İçki içmeleri ve kumar oynamaları normal karşılanır, yetişkinlere ait oyun ve şarkıları paylaşırlardı. Aile mahremiyeti çok zayıftı. Ailenin cinsel eylemlerini izlemelerine izin verilir, bazen de cinsel açıdan kötülüklerle maruz kalırlardı.² Çocukluk ihtiyaçları dikkate alınmaz, yoksulluk sebebiyle bazı organları kırılıp kesilerek dilencilik yapmaya zorlanırlardı.

Bebek ve çocuk ölümlerinin çokluğu, tıbbî bilgisizlikten ziyade, çocuğun ihtiyaçlarını yeterince bilememekten ve onu gereği gibi tanıyamamaktan ileri gelen ihmal ve kötü muamelelerden kaynaklanıyordu. Diğer yandan, yiyecek ve barınak eksikliği ile bu eksiklikten doğan rekabete dayanamayan zayıf ve güçsüz çocuklar ya ölüyor ya da çok erken yaşlarda hayata atılmaya mecbur kalıyorlardı. Sakat veya evlilik dışı dünyaya gelen çocuklar ya teşhir ediliyor ya da ölüme terk ediliyorlardı.

Çocuklar, bebeklik dönemlerinde, annelerin, bakıcıların ve diğer büyüklerin rahatı için sıkı sıkıya kundaklara sarılır, sıcak ocakların arka duvarlarında saatlerce yalnız ve asılı tutulabiliyordu. Eğer bu sırada başlarına bir şey gelirse, talihsizlik, kötü şans ve kötü ruhlar ile tanrıya kabahat bulunuyordu. Çok ağlar ve ya yaramazlık yaparlarsa, üzerlerinde kötü ruhların etkisi olduğundan şüphe edilirdi. Yaramazlıkları önlenemez, ağlamaya devam ederlerse, likör veya afyon içirilerek uyutulurlardı.

1 Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev. Ali Dönmez ve Arkadaşları, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 27.

2 Gander, Gardiner, a.g.e., s. 28.

Dinî anlayışlarına göre, insan günahkâr olarak doğardı. Bu sebeple, çocukluğun doğasına uygun olarak yaptığı her davranış bu günahkârlığa bağlanırdı. Yetişkinler, çocuğun yaradılıştan getirdiği yapısını anlayıp kavrayamadıklarından onların şeytanî eğilimler olarak nitelenen davranışlarını bastırmak için, bu gün çoğu kimsenin tasvip etmediği yöntemleri kullanarak, disipline etmeye ve denetlemeye çalışırlardı. Buna uygun olarak, hayaletler, hortlaklar, cadılar, kötü ruhlar, vampirler ve diğer korkunç hikayelerle sindirilir, dövülür, zorla itaate zorlanır, hatta bazen ceza için öldürülürlerdi.³

Bu ve benzer uygulamalarla 15. asra gelindiğinde, anne ve babaların çocuğa bakış açıları süratle değişmeye başladı. 16. yüzyılda ise, artık çocukların "non person", yani kimliksiz olmadıkları; aksine yetişkinlerden farklı ve kendilerine özgü birer kimliğe sahip oldukları kavranmış oldu.

16 ve 18. yy'larda çocukların eğitimine yönelik büyük bir devrim yaşandı. Okullar ve üniversiteler açıldı. Eğitime, ahlakî rehberliğe, sağlık ve temizliğe büyük önem verildi. İnsanı tanımaya yönelik önemli yatırımlar yapıldı. Eğitimde, örf ve geleneklerin yerini, çocuğun biyolojik ve psikolojik yapısıyla ilgili araştırmaların ortaya koyduğu bilimsel temel ilkeler aldı. 19. yüzyılda eksikler olmasa rağmen, batıda, çocuklara ait bir dünya kuruldu. Bu dünyada hakim olan kanaat, çocuk kimliğinin iyi tanınması, ahlakî gelişiminin ve davranışlarının güçlü bir şekilde yönlendirilerek eğitilmesi kanaatidir.⁴

B- Doğuda Ve İslam Dünyasında Çocuk

Doğu ülkelerinde ve İslam öncesi Arap dünyasındaki çocukların durumu batıdakinden pek farklı değildi. Çin'de, Japonya'da, Afrika ve Eskimo'larda çocukların çeşitli şekillerde zulme ve baskıya uğradıkları bilinmektedir.⁵ Ancak, 15. asra gelinceye kadar gerek batı, gerekse dünyanın diğer bölgelerindeki hak etmedikleri bir hayat yaşayan çocuklara karşın, 6. asırdan itibaren İslam dünyasında çocuklar yetişkinlerle birlikte önemli haklara sahip oluyorlardı. Çünkü Kur'an, her türlü zulmün yaşandığı dönemlerde çocuk haklarından bahsediyor ve başta açlık olmak üzere hiçbir gerekçenin, çocukların öldürülmelerini haklı gösteremeyeceğini haykırıyordu.⁶ Yine aile ve bireyin korunmasından,⁷ yetimlerin özel haklara sahip olduklarından,⁸ çocuklara şefkat ve sevgi ile davranılması gerektiğinden söz eden Kur'an, bu hususa ait örneklerle doludur.⁹

3 Gander, Gardiner, a.g.e., s. 29.

4 Gander, Gardiner, a.g.e., s. 41.

5 Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1992, s.22-23.

6 Nahi 16/4, Kasas 28/4, İsra 17/31.

7 İsra 17/31, Enam 6/151.

8 Nisa 4/1-10, İsra 17/31.

9 Lokman 31/12-19.

Bütün bunlara rağmen, günümüzde diğer birçok ülkede olduğu gibi, İslam ülkelerinde de çocuklar ne yazık ki bulunmaları gereken yerde değildirler. UNICEF'in her yıl açıkladığı raporlara göre, yeryüzünde halen milyonlarca çocuk gereği gibi beslenememekte, eğitim alamamakta, sağlık hizmetlerinden faydalanamamakta ve çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmaktadırlar. Bunda çocuk yetiştirme ile ilgili bilgilerin yetersiz oluşu, ekonomik şartların olumsuzluğu ve geleneklerin etkin olduğu aşıkardır. Özellikle geleneksel aile anlayışı, maddî gelişmişlik düzeyinin eksikliği ve kültürel gerilik, çocukların bir birey olarak tanınmasının önünü kesmektedir. Bu durum, çocuğa aşırı bir şekilde müdahale edilmesine ya da tamamen ilgisiz bırakılmasına sebep olmaktadır. Hal böyle olunca, çocuklar kendilerini doğal bir şekilde gerçekleştirememektedirler.

C- Günümüz Türkiye'sinde Çocuk

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de çocuk kavramını çeşitli tanımları vardır. Bu çeşitlilik, çocuğa değişik açılardan bakmak ve ona göre değerlendirmekten kaynaklanmaktadır. Genel bir tanım yapılacak olursa, çocuk, ana rahmindeki dönemden itibaren bebeklik ile ergenlik çağı arasında gelişme gösteren, yetenekleri henüz gelişmemiş insan yavrusudur.

Ancak, çocuk kavramıyla ilgili olarak, oyun ve öğrenim çağlarıyla çeşitli yasalara göre farklı tanım ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Buna bir de âile, okul ve toplumdaki yaklaşımları eklediğimizde, çocuk kavramının daha karmaşık bir hal aldığı görülmektedir.

Mesela, oyun ve öğrenim yıllarını kapsayan yıllar olarak değerlendirildiğinde, çocukluk, bazı bilim adamlarına göre 18,¹⁰ bazılarına göre ise 20¹¹ yaşına kadar devam etmektedir. Buna dört yıllık yüksek öğrenim ilave edildiğinde, bu yaş 23 olmaktadır. Din bilginleri, -kız ve erkeklere göre farklılık gösterse bile- dinî açıdan bedensel ve zihinsel anlamda sorumluluk yaşının 15 olduğunu belirtirler. Kız çocukları erkek çocuklara göre ortalama bir-iki yıl önce ergenlik çağına ulaşabilirler. Bedensel ve zihinsel gelişme esas alındığında, büyüme ve olgunlaşma kişiye göre değişse bile, çocukluktan gençliğe adım atma süreci 12 ile 15. yaşlar arasında gerçekleşmektedir. Ceza yasalarına göre 12 yaşından küçük çocuklar, işledikleri suçlardan dolayı sorumlu tutulmazlar. İş kanunları, 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasına izin vermez. Yine yasalar, 18 yaşından küçüklerin evlenmelerini yasaklar. Ancak, bulgular ülkemizde çok sayıda çocuğun çalıştırıldığını ve 18 yaşından önce evlendirilen çocukların varlığını or-

10 Miinire Erden, Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995, s. 37, İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Feryal Matbaası, Ankara 2000, s. 37.

11 Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yayınları, 14. baskı, İstanbul 1994, s. 62.

taya koymaktadır. Bu demektir ki, çocukluk döneminin bitişi, doğal seyrine göre değil çalışmak veya evlilik ile belirlenmektedir.

Yukarıda geçen ve daha sonra verilecek olan diğer örnekler, çocukluğun alt sınırının bulunmasına rağmen üst sınırının olmadığını göstermektedir. Bu açıdan çocuk kavramı, çocukluk çağı gibi belirsizlik ve çelişkilerle doludur. Mesela, çocuk, küçüktür, saftır, düşünme kabiliyeti henüz yeterli değildir. Bilgisi yetersiz, deneyimsiz ve kabiliyetleri gelişmemiş bir varlıktır. Bu bakımdan çocukluk, bazen başkalarını küçümsemek ve az gelişmiş olduklarını ifade etmek için "Çocukluk etme", ya da "Daha sen çocuksun" şeklinde hakaret imgesi olarak da kullanılır. Çocuklar, çoğu ailede bir kimlik olarak tanınmazlar. Bu sebeple, kendilerine fikirleri sorulmadığı gibi, herhangi bir görüş ortaya koysalar veya bir teklifte bulunsalar "Sen sus, sen ne anlarsın, "Dünkü çocuk, kalkmış bana akıl veriyor", "Su küçüğün, söz büyüğün" gibi sözlerle, daha küçük yaşlardan itibaren kendilerine değersiz olduklarına dair mesajlar verilmektedir.

İleriki dönemlerde de büyüklere göre yaşı daha az olanlara, devamlı çocuk muamelesi yapılır. Böylece, birilerine göre ötekilerin çocukluğu ömür boyu sürer gider. "Sen giderken biz geliyorduk", "Ben senin çocukluğunu bilirim", "Senin kadar benim torunum var" ve "Eski köye yeni adet mi getiriyorsun" gibi sözler, bu gerçeği desteklemektedir.

Çocukların, okul hayatına adım attıklarında karşılaştıkları durum evdekinden pek farklı değildir. Bu manada öğrenciler, baş tarafında "geri zekalılar" ve "aptallar" gibi kelimelerle başlayan bir çok alçaltıcı, incitici ve kendilerine olan güvenlerini sarsıcı sözler gelmektedir. Öğrencilerin sadece incitici sözler duymaları bir tarafa, kendilerine söz hakkı verilmeyip sadece dinlemeye mecbur tutularak pasifize edilmeleri bile, onların birer kimlik olarak tanınmadıklarını gösteren örnektir.

Toplum ve idarî mekanizmanın da çocuklardan beklentileri vardır. Bu çerçevede onlar, bir ülkenin geleceğidirler. Dolayısıyla, çocukların ülke geleceğinin garantisi olma gibi büyük bir misyonları bulunmaktadır. Âilenin ve devletin adını-sanını onlar yaşatacaklardır. Büyüdüklerinde anne-babalarına hizmet edecekler, gerektiğinde devleti yöneteceklerdir.

Gerçekten de çocuklar, âileler ve devletler için her şeydirler. Çünkü her çocuk, âilesi ve memleket için bir masraf kapısı olmakla birlikte, bir zekâ, bir kol gücü ve enerji demektir. Anne-babanın canından birer parça ve varlıklarının bir uzantısıdır. Baştan sona bütün ilgi ve kaygıların odak noktasıdır. İlk gülüşünden, diş çıkartışına, ilk anne-baba deyişinden yürüyüşüne, okula ilk adım atıp iyi, ya da kötü notlarla dolu bir kâğıt ile eve gelişine kadar her gelişme aşaması, anne ve babalar için sevinç veya kaygı kaynağıdır. Lise, üniversite... derken kendi

yuvalarını kurmak üzere bir gün evden ayrıлып gitmeleri... Kısaca bir ömür boyu ebeveynin ilgi odağı, sevinç ve başarılarıyla övünülen, özlemleri çekilen varlıklardır çocuklar. Yollar, amaçlar, hedefler farklı farklı olsa da, anne ve babalarından birer parça olan, onlardan aldıklarını kendi çocuklarına aktaran, ölünceye dek bir türlü bağlantısı kesilmeyen insanlardan çocuklar.

Çocuklar, anne-babaların mutluluk kaynağı oldukları gibi hırçınlıkları, yaramazlıkları ve tutturmalar gibi yollarla evin tadını, huzur ve dirliğini bozma gücüne de sahiptirler. Hastalıkları, başarısızlıkları, istem dışı dünyaya gelişleri, âile içi geçimsizlikler, ekonomik zorluklar vs. gibi durumlarda ebeveynin ayak bağları yine onlardır. Farklı düşünce, istek ve arzuları ile hayatı değişik şekilde yorumlamaları anne ve babalar için hep problem kaynağıdır. Delikanlılık ve genç kızlık dönemlerinde kendilerine özgü dünyalarında yaşarlarken, çoğu defa hem âileleri hem de içinde yaşamış oldukları toplum ile çatışma yaşarlar. Bu sebeple, hem âilenin hem de toplumun düzenini bozmakla suçlanırlar. Çünkü onlar, kendilerine biçilen elbiseye ve dökülen kalıplara bir türlü sığmazlar.

Geleceğin ağır yükünü taşıma gibi, kendilerine biçilen misyon uğruna çok küçük yaşlardan itibaren sınav yarışına sokulan, gece gündüz test çözmeye mahkum edilen, çeşitli deneme sınavlarına sokularak streslere maruz bırakılan, oynamaları gerekirken küçük omuzlarına geleceklerini kurtarma adına; ama belki de anne babaların beklentilerini tatmin etme uğruna çocuklukları kurban edilen insanlardır onlar. Bütün gözler onların üzerindedir. Herkes onlardan bir şeyler almak, hayat felsefeleri adına onlardan faydalanmak ve onlara şekil vermek ister. Tüketimi artırmak için onlara yönelik reklamlar, giysiler ve gıdalar üretilir. Hatta onlar, uyuşturucu ve ideoloji gibi kavramların arkasında bulunanlar için en gözde potansiyeldirler.

Söz konusu rolleri icra edebilmeleri için kendilerinden görev beklenilmekte, bu görevi yerine getiremediklerinde ise, aşağılanma, örselenme, hakarete uğrama, cezalandırılma, terk edilme ve çalıştırılma gibi bir çok olumsuzlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Dayaktan sakat kalan, dilenciliğe itilen, trafik kuyruklarında cam silmeye, köşe başlarında mendil satmaya, ayakkabı boyamaya, çeşitli iş kollarında çalışmaya, âile geçimsizlikleri sebebiyle evden kaçmaya, henüz gözleri açılmadan evlendirilmeye zorlanan çocukların sayısı milyonları buluyor. Büyüklerin birer küçük modeli ve nimetlerin en değerlisi olan bu varlıklar, ne yazık ki hoyrat ellerde kolayca örselenebilmekte, ezilebilmekte, yeterli derecede hem sevgi hem de gıda bulamayabilmektedirler. Eğitim imkanlarından gereği gibi faydalanamamakta, kişiliklerini kazanmakta problem yaşamakta, sağlıklı ortamlarda sevgi ve güven içerisinde büyüyüp topluma yararlı bir üye olarak katılmakta zorluk çekmektedirler. Çoğu defa sevgi bulsalar ekmek, ekme bulsalar yeterince sevgi bulamamaktadırlar.

Çocuklar, törenlerde, bayram konuşmalarında ve yayınlanan bildirilerde yarının büyükleri olarak tanıtılırlar. Her türlü haklara sahip oldukları dile getirilir. Bu bağlamda, yılda bir iki defa kısa süreli de olsa, devletin en etkin koltukları kendilerine terk edilir ve böylece kendilerine ne ölçüde değer verildiği gösterilmeye çalışılır. Fakat, çocukların kendileriyle ilgili yasalardan ve haklardan haberleri yoktur. Olsa bile kendi haklarını savunamazlar. Çünkü, onların âile ve toplumdaki yerini haklar ve buna uygun yasalar değil, yetişkinler, gelenekler ve örfler belirlemektedir. Ülkemizde, hâlâ yaşamaz düşüncesiyle zamanında nüfusa kaydettirilmeyen çocuklar bulunmaktadır. Eğer bunlar, hayatta kalmayı başarır, kendilerini ispat edebilirlerse, ancak o zaman varlıkları ve kimlikleri tanınır. Fakat bu defa da okul sorunu ortaya çıkar. Kanun gereği nüfusa vaktinde yazdırılmayan çocuklar için ceza ödenmesi gerekmektedir. Ayrıca, çocuğun doğumu belgelenemez ise, bu defa biyolojik olarak kemik yapısı ve gelişme seyrinin belirlenmesi için bir dizi tıbbî araştırma gerekmektedir. Bunları yaptırmaya maddî gücü olmayanlar, gerekli işlemleri yaptıramadıklarından çocukların kimlik kazanmaları ve vatandaş olarak kabul edilmeleri sorun olmaya devam eder. Yine ülkemizin bazı yörelerinde çekirdek aile tipinin yaygınlaşmasına rağmen çocuklar hâlâ anne ve babaları tarafından dedeleri ya da diğer aile büyüklerinin yanında, ayıp ve saygısızlık olarak kabul edildiği için, kucağa alınıp seviemezler. Dolayısıyla çocuklar, âile ve toplumun inisiyatifine bırakılmışlardır. Bu sorumluluk alanı o denli geniş tutulmuştur ki, yukarıda sözü edilen erkekler çocuğu rahatlıkla döver, cam isterse okutur, istemezse okutmaz. İster çalıştırır, ister çalıştırmaz, ister dilendirir, isterse çocuk yaşta evlendirir.

II- ÇOCUK VE "ÖTEKİ"

Buraya kadar, çeşitli örneklerle çocuk kavramı ve bu kavramın ne ifade ettiği üzerinde durulmaya çalışıldı. Çeşitli yanlışlara ve aşırılıklara dikkat çekildi. Görüldü ki, kendilerine özgü bir kimlikle dünyaya gelen çocuklar, sürekli olarak yetişkinlerin müdahalelerine maruz kalmaktadırlar. Hiç şüphesiz, herkes için geçerli olduğu gibi, çocuklar için de sınırsız bir hürriyet, sorumsuzluk ve başıboşluk savunulamaz. Çünkü başıboşluk, enerji kaybıdır. Anarşi ve kaostur. İsrar ve yokluğa gidiştir. Ancak, çocuğa sürekli müdahale etmek ve karşıdakinin kimliğini tanımamak ve onu bir eşya ya da bir şey olarak görmek de tamamen serbest bırakmak kadar yanlıştır. Dolayısıyla, disiplin, otorite ve serbestlik arasındaki dengenin çok iyi kurulması gerekmektedir. Ortaya konulan örnekler, ne yazık ki ülkemiz çocuklarının, hem âileler hem de toplum tarafından "ötekiler" olarak ele alınmakta olduğunu göstermektedir. Berikiler, çocuklar için aşırı derecede belirleyici ve yönlendirici olmaktadır. Bu yaklaşım, onların önceden belirlenmiş kalıplara dökülmeye çalışıldığını da ortaya koymaktadır. Toplumda

sürekli olarak "ben" ve "öteki" ikilemi yaşanmakta, toplum ona sürekli olarak dur, yürü, yat, kalk demekte; kısaca komutlar vermektedir. Fakat, sürekli komutlarla büyüyen bu insanlar, ileriki yaşamlarında kendi ayakları üzerinde durmayı beceremezler. Yaratıcı ve üretken olamadıkları gibi, başkaları emretmeden, hatıta yüksek sesle bağırmandan bir iş yapamazlar. Nazikçe ve rica ile dile getirilen istekleri duymaz ya da ciddiye almazlar. İşte bu durum, sürekli emir vermenin, yönlendirmenin ve baskı altında tutmanın bir sonucudur. Bu, tam bir silinmişlik ve kişiliksizlik örneğidir.

A- Çocuk Aile ve Toplumun Rengini Alır

Birey, ailede doğar, toplumla insan olur, toplumla kendini gerçekleştirir. Bu, insanın sosyalleşmesi için olmazsa olmaz şartlardandır. Ancak, yanlış uygulamalar ve bilinçsiz terbiye kuralları sebebiyle çocuklar kendilerini gerçekleştirmenin, ortaya koymanın bedelini kendilerini bir bakıma feda ederek öderler. Bir tarafta "ben", diğer tarafta ise "ötekiler", yani çocuklar. İşte bu zıtların birliği ancak insanı evrenin en güçlü varlığı yapacaktır. Önemli olan ben ile öteki arasındaki zıtlıkların canlı tutulmasıdır. Bir tarafın -ki özellikle bu taraf ötekilerin tarafıdır- pasifize edilmesi, yok sayılması hem bireyin hem de toplumun enerjisini öldürmektedir. Halbuki, zıtlıklar (çatışkı) ilerlemenin temel yasasıdır. Bir yerde çatışkı yoksa, orada ilerleme de yoktur. Medeniyetin günümüze değin izlediği ve bundan sonra da takip edeceği temel kural budur.¹² Toplumda her zaman ben ve ötekiler olmak üzere iki kutup bulunmaktadır. Bu normal bir durumdur. Ancak, zararlı olan "ben" in sürekli olarak belirleyici, yönlendirici, şekil verici ve söz sahibi konumunda bulunması, "öteki" nin ise "ben" in istekleri doğrultusunda kendi öz ve orijinal kimliğinden vazgeçirilmeye çalışılarak istenilen şekle dökülmeye zorlanmasıdır. Bu durum, yaratılışa müdahale olsa gerektir. Halbuki, esas olan bireyin kendi ayakları üzerinde durabilmesi; üreten, sorgulayan, eleştiren ve doğruyu yakalama konusunda enerji sarf edebilen bir kimlik taşıyabilecek kapasitede yetiştirilmesidir.

Buraya kadar anlatılmaya çalışılanlar çocukluk kavramına ışık tutmadığı gibi, bilimsel bir tanım da getirmiyor. Olsa olsa ötekiler konumunda tutulan çocukların nasıl değişik gözlerle görüldüğünü, kendilerine nasıl çelişkili davranıldığını değerinin bir düşüp bir yükseldiğini gösteriyor. Onlara karşı yüceltilirken de küçültülürken de hep duygusal ve önyargılı davranılmaktadır. İşte problem tam bu noktada yatmaktadır. İleler ve toplum dilediği sürece onlar çocuklardır. İle ve toplumun beklentilerine uydukları ve sözlerinden çıkmadıkları sürece hayırlı, değilse hayırsız, nankör ve kara kedadırlar. Bir adım daha öteye giderek

12 Gerard Mendel, *Son sömürge Çocuk*, Çev. H.Portakal, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1992, s. 13.

söylemek gerekirse, böyle bir ortam ve bu ortamda geçerli olan ortaçağ kuralları ile yetiştirilen ötekilerin çocukluğu, çocukluk çağları çok geride kalsa bile, hiçbir zaman bitmez. Onlar hep muti olmak, itaat etmek, ne denilirse yapmak zorundadırlar. Çünkü onlar berikilerin nosyonunu taşıyacak şekilde yetiştirilmişlerdir. Eğer bunun aksine bir tavır sergileyecek olurlarsa problem çıkar. Çünkü, belirlenen kuralların aksine hareket etmek suçtur.

III- İNSANIN "ÖTEKİ"LEŞTİRMESİ VE "ÖTEKİ"LEŞTİRME TİPLERİ

İnsanların ötekileştirilmelerinin çok çeşitli yolları vardır. Ancak, bunların en belirgin ve en yaygın olanı, küçük yaşlarda başlayan ve etkileri bir ömür boyu devam eden örseleme ve kötü muamelelerdir. Bir ebeveyn ya da herhangi bir erişkin, toplum ya da değişik kurumlar tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal değerler ve profesyonel kişiler tarafından uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen ve çocuğun kalıtsal gelişim potansiyelini engelleyen, ya da kısıtlayan her türlü şiddet, eylem ve eylemsizliklerin tümüne çocuk örselemesi ve ihmali,¹³ yani kötü muamele denilmektedir.

Çocuk örselemesi ilgili tanım içerisinde geçen şiddet kavramı, "karşıt tutumda ve görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma ve sertlik" anlamlarına gelmektedir. "Şiddet olayları" ise, insanları sindirmek ve korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır.

Yabancı dillerde, örneğin Fransızca'da şiddet (violence); bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirmek ya da işkence, vurma ve yaralama olarak tanımlanmaktadır.¹⁴

Çocuk örselemesi ve şiddet ile ilgili tanımlar, ister fiziksel, ister psikolojik isterse cinsel, cürümsel (baskı, suikast, sindirme, trafik ihlali), aç bırakma, hakaret, alay etme, çeşitli hak ihlalleri, tek yanlı propaganda gibi her türlü şiddet ve örseleme, insanların ve özellikle çocukların fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü bozmakta, ya da bu bütünlüğü ciddi bir şekilde tehdit etmekte¹⁵ ve böylece insanlar "kendileri" değil "öteki" olmaktadır. Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için sadece idarî ve hukuksal çözümler bulmak yetmez. Bununla birlikte, en önemli görev eğitime düşmektedir. Ailede, okullarda, kreşlerde, sokaklarda, iş yerlerinde; kısaca insanın bulunduğu her yerde, insanî temellere dayalı, hukukun üstünlüğünü esas alan ve özgürlükçü bir ruh taşıyan anlayış hakim ki-

13 <http://www.hipokrat.org/hnet/genel/ckm/ckmzetbilgi.htm>.

14 Artun Ünsal, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi" *Cogito, Şiddet, Yapı Kredi Yayınları*, Sayı: 6-7, 4. Baskı, İstanbul 1996, s. 29.

15 Artun Ünsal, "a.g.m.", s. 36.

İnmadıkça insanların öteki olmaları önlenemeyecektir. Bundan da en çok zulümle beslenen kimseler hoşnut olacaktır. Şimdi, yukarıda verilen tanımlara uygun çeşitli ötekileştirme tiplerini ele alabiliriz.

A- Kişiliksizleştirme

İnsanın kişiliksizleştirilmesi -bilinçli veya bilinçsiz- çok erken yaşlarda başlamaktadır. Mesela, çocuk ağladığında ilgilenmemek, kucağa alıp sevmemek, öpüp okşamamak, acıktığında karnını doyurmamak ve kendisine umursamaz bir tavır takınmak, çocuk için ilk kişiliksizleştirme hareketleridir. Çocukluğun ileriki dönemlerinde onlarla konuşmamak, çarşıya, pazara, çocuk bahçesine gitmemek ya da ilgilenmemek vs. hepsi insanın kişiliksizleştirilmesine yönelik davranışlardır. Ne yazık ki ülkemizde kişiliksizleştirme veya diğerini tanımama aktiviteleri, hayatın her alanını kuşatmış bir durumdadır. Sokakta, bakkalda, camide, otobüs durağında, herhangi bir ofiste, hastanede, okulda... kısaca hemen her alanda ilgisizlik ve umursamazlık şeklinde cereyan eden pek çok örnek bulmak mümkündür. Sırtı dönük ve insan yüzüne bakmadan konuşmalar, sert ve azar tonlu ifadeler, ya da "ben merkezci" yaklaşımlarla diğerini tanımama şeklinde gerçekleşen davranış örneklerine sıkça rastlanan bir toplumda, insanlar kendilerini ezik, değersiz ve bir işe yaramaz hissedirler. Halbuki eğitimin ve insan olmanın gereği, insanı fonksiyonel hale getirmektir. Enerjisi ve ileriye dönük bakışları yok edilen insanların oluşturduğu toplumlar medeniyet üretmezler.

İnsan, işlenmeye hazır bir çok kabiliyetle dünyaya gelir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, âileler, okul ve toplum bu insanı alır, yoğurur, şekil verir, geliştirir, değiştirir ve toplum içerisinde varlığını çatışmadan sürdürecektir bir hale getirir. Buraya kadar her şey normaldir. Ancak, söz konusu işlemler, ileri boyutlara gider ve insanın doğal yapısını bozmaya varırsa, bu durum, bireyin yaratılışına müdahale anlamı taşır. Bu, aynı zamanda insanın kişiliksizleştirilmesine yönelik bir tutumdur.

Hiç şüphesiz âileler ve diğer sosyal kurumlar bir toplumun temel taşlarıdır. Toplumun kültürel değerleri, geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıları ve bireylerin sosyalleşmesi ancak böyle bir ortamda kazanılmaktadır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi, bu önemli görev yerine getirilirken, ötekinin kimliği ya hiç tanınmamakta, ya da mevcut kimliğinden tamamen soyutlanarak başka biri olması istenmektedir. Bu yaklaşım tarzı, çocuğu ve ileriki dönemlerde bireyi hep öteki konumunda tutmakta, onu adeta taşılaştırmakta, eşyalaştırmakta ve öz benliğinden soyutlamaktadır. Bu, bir kimsenin karşısındaki insanın otonomisini reddetmesi, duygularını görmezlikten gelmesi, onu "şey" olarak algılaması

ve ondaki hayatı öldürmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, söz konusu yaklaşımın, canlı bir kişiden ölü bir şeye, taşa, robota, otomata, kişisel hareket otonomisi ve özelliği olmayan bir nesneye döndürme faaliyeti olduğu görülmektedir. Bu durumda çocuk, kişi olarak özgür bir âmilmiş gibi değil, fakat bir nesneymiş gibi değerlendirilmektedir.¹⁶ Bu, bir tür tek düzelik veya kalıplaştırma hareketidir. Hilmi Ziya Ülken, insanları aynı kalıplara dökmeye çalışmanın yaratılış kurallarına, diğer bir deyişle eşyanın tabiatına aykırı olduğunu söylemekte ve bu kurala uymayanları zalim olarak nitelendirmektedir: "Zalim, eşitliği kurmak için insanları bir araya getirmek sevdasına düşen ve tabiat buna isyan edince kiminin başından, kiminin ayağından keserek cümlesini aynı kalıba dökmek isteyendir"¹⁷

Kişisizleştirme hareketi, bilinçli ya da bilinçsiz hemen bütün dünyada, ama daha çok köy toplumundan şehir toplumuna geçiş süreci yaşayan az gelişmiş, demokrasi kültürü yerleşmemiş ve ideolojik kabullerin esas alındığı ülkelerde baş vurulan bir eğitim metodu olarak kullanılmaktadır. Bu toplumlarda, berikiler, ötekilerin kendilerini ifade etmelerine izin vermezler. Eğer ötekiler bir tavır koymaya kalkar, bir varlık göstermeye yeltenir, "ben de varım", "ben eşya değilim", "benim de özel hayatım var", "inançlarım", "düşüncelerim ve fikirlerim var" demeye kalkarlarsa, âile ve toplumun yüce menfaatlerini ve huzurunu koruma (!) adma susturulurlar. Böyle toplumlarda ses çıkarmadığınız sürece itaatkar ve iyi, aksini yaparsanız asi sayılırsınız. Bu durumda, toplumdaki ilişkilerin birçoğu birinin diğerini, kendi içinde kim ve ne olabileceği bağlanımda değil de, hemen hemen kendisinin bir parçası olarak hareket edebileceği büyük bir makinede rol alan veya parça olan insan biçiminde bir robot olarak aldığı, kısmî bir kişisizleştirme eğilimi üzerine kurulmuştur.¹⁸ Çünkü, diğerinin özgür bir âmil olarak tecrübe edilmesi, onun kimliğinin tanınması anlamına gelmektedir. Bu durum, onunla aynı masaya oturmak, aynı hayatı ve belki de sahip olduğu pastayı paylaşmak anlamına gelmektedir.

Ayrıca, ötekinin kimliğinin bir güç ve âmil olarak tanınması, idare işlerini zorlaştırmakta ve kendi otoritesini tehlikeye sokmaktadır. Bu sebeple, ötekinin kimliğinin tanınması, kendisinden emin olmayan ve başkalarının ancak kendi varlığı ile ayakta kalabileceğini vehmedenler için bir tehlike ve tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu kabul, onlarda bir anksiyete hali ortaya çıkarır ki, ötekini bir kişi olarak tecrübe etmek, kendisi için bir intihar olarak hissedilir.¹⁹ Bun-

¹⁶ R.D.Laing, *Bölünmüş Benlik*, Çev. Selçuk Çelik, Kabcacı Yayınları, İstanbul 1993, s. 49.

¹⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı*, Demirtaş Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1971, s. 223.

¹⁸ Laing, *a.g.e.*, s.49.

¹⁹ Laing, *a.g.e.*, s.50.

dan dolayı, en iyi ve en emin yol, kendi otoritesini korumak ve ötekilerini bir kimlik ve bir varlık olarak değil de, bir eşya, bir robot olarak görmeye devam etmektir. Böyle bir ortamda insanlar, hep öteki konumunda tutulmak üzere, kendi bedenlerine yapışık halde duran birer midye olarak kalmalı, ya da bir koyda toplanıp gözetim altında tutulmalıdırlar. İnsanlar üzerinde ancak bu şekilde söz sahibi olunabilir veya belli kalıp veya şablona sokulan insanlar ancak güdülebilirler.

Bu yaklaşıma, İslam toplumlarında bir de dinî boyut katılmakta ve işler biraz daha zorlaşmaktadır. Kur'an tarafından kesin sınırlar konulmuş olmakla birlikte, yine de söz konusu olumsuzlukların önüne geçilememiştir. Dinî kültüre dayah birer zenginlik olmasına rağmen mezhepler, tarikatlar, din adamları ve cemaatlar aşılamaz, tartışılmaz, tenkit edilemez, görüşleri üzerine herhangi bir görüş söylenemez bir konuma getirilmiştir. Böylesi toplumlarda taklit ve geçmişin külleri arasında oyalanmak, terk edilemez bir hayat felsefesidir. Bu toplumlarda, Kur'an'ı yorumlamak mümkün, ancak şeyhleri, mezhep imamlarını ve görüşlerini yorumlamak, fikirleri üzerine söz söylemek mümkün değildir. Çünkü, böyle bir yaklaşım hakaret sayılmakta ve haddini bilmezlik olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu toplumlarda düşünce ve fikir üretmek zındıklık sebebi sayıldığından ilerlemek ve medeniyet üretmek mümkün değildir. Böylesi toplumlarda özgür bir kimliğe ve hür düşünceye sahip olunmadığı için, Kur'anın, sürekli olarak aklın işlevlerinden bahsetmesi ve "Hâlâ akletmeyecek misiniz, düşünmüyor musunuz" şeklindeki çağrılarını ne yazık ki duyulmamaktadır.

B- Otorite

Sosyoloji biliminde, otorite, iktidar ve özgürlük kavramları, genellikle birbirleriyle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmaktadır. Otorite ve iktidar, çoğu defa birbirlerinin yerine kullanılırken, özgürlük de bu iki kavramın karşıtı bir anlam içeriğine sahip olarak sunulur.

Bununla birlikte, otorite ve iktidar terimlerini birbirinden ayrı olarak ele alan düşünürler de vardır. Mesela, Max Weber, söz konusu kavramların birbirinden ayrıldıkları en belirgin vasfın meşruiyet olduğunu belirtir. Weber'e göre iktidar, bir kişiye rızasının hilafına bir şey yaptırabilme gücünü ifade ederken, otorite, meşru iktidar anlamına gelmektedir.²⁰ Bu tanımlara göre otoritenin, yani meşru iktidarın, itaatın güç tehdidi ile değil, rıza ile sağlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, gerek âile içerisinde gerekse okul ve toplumda, otorite bir güç olarak kullanılırken hukukî sınırların dışına çıkılmamalıdır. Diğer bir ifa-

20 Max Weber, "Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı", Çev, Özer Ozankaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 92.

de ile, tahakküme dönüştürülmemelidir. Çünkü, tahakküme dayalı bir otorite, insanın doğal yapısına aykırı olduğu gibi, özgürlüğünün ortadan kaldırılması anlamına da gelmektedir.

Meşrû sınırları aşan bir otorite, insanlarda güven ve inanç duygusunun kaybolmasına yol açmaktadır. Otoriter bir âile veya sistemde yetiştirilen bireyler, söz konusu otoritenin gücünü kaybetmesi veya işlevini yitirmesi halinde, duygusal bir boşluğa ve rahatsızlığa düşerler. Otorite, aynı zamanda insanı özgürlük kabiliyetinden mahrum bırakır. Özgürlüğünü kaybeden insan kendine yabancılaşır. Böyle ortamlarda yetişen insanlar, arkalarını yasladıkları otorite gücünü kaybettiğinde, hayal kırıklığı ve ne yapacağım bilememe sendromu yaşarlar.²¹ Çünkü, otorite sebebiyle bu insanlarda "Ben"lik duygusu gelişmemiştir. Geleneksel psikolojiye göre "Ben", kişiliğin doğuştan gelen çekirdeği olduğu gibi, diğer bütün yeteneklerin dayanağı ve olgunlaşmanın da özüdür. Ben ve sen ilişkisindeki kopukluk, insanlarda çeşitli psikolojik ve davranışsal bozukluklara sebep olmaktadır. Çocuğun "Ben"i, ancak âile içerisinde sürekli olarak işleyecek olan "Sen" alışverişi ile kurulabilir. Bu alış-veriş olmaz ise "Ben" in olgunlaşması gerçekleşmez.²² Aile içerisinde gerçekleşen bu sürecin, toplum içerisinde de dengeli bir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Aksi taktirde, hem psikolojik hem de davranışsal bozukluklar toplumda da ortaya çıkar.

a- Otoritenin Yansımaları

Otoritenin aile ve toplumun diğer katmanlarında çeşitli yansıma ve uygulamaları bulunmaktadır. Bunları şu başlıklar altında özetlemek mümkündür.

1- Disiplin

Disiplin, sözlü ve baskılı kurallara dayalı eğitim demektir. Diğer bir deyişle disiplin, düşünce ve davranışları belli kalıplara sokmak amacıyla uygulanan katı kurallar toplamıdır.

Disiplin anlamında otorite, bir çok ailede cezalandırma ile eş anlamda algılanılmaktadır. Halbuki disiplin, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaktır. Bu da dıştan gelen bir zorlamayla olmaz. Önemli olan içselleşmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasıdır. Bunun için çocuk, iletişim kurulduğu andan itibaren, kendi özgürlük sınırlarından haberdar edilmeli, yemek yeme dahil, kendi başına yapabileceği işleri yapması için kendisine fırsat tanınmalıdır. Aşırı müdahale yerine kendisine rehberlik edilmelidir. Disiplin ile serbest

²¹ <http://www.isguc.org/derda2.htm>.

²² Lois Corman, "Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi", Çev. Hüsen Portakal, Cem Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1996, s. 29.

birakma arasındaki denge çok iyi kurulmalıdır. Zira, ileri boyutlardaki hoşgörü ve disiplin eksikliği, çocukta bencillığe ve anti-sosyal davranışlara sebep olabilir. Buna karşılık, otoriter ve baskılı bir disiplin ise, çocukta ana-babaya karşı korku, öfke ve nefret duygularının gelişmesine yol açabilir. Bu çocuklar aynı zamanda, bağımlı ya da başkaldırıcı tutumlar içinde isyankar bir kişilik de geliştirebilirler.

Çocuktan kurallara uyması istenirken, kuralların, her şeyden önce makul ve herkese uygulanabilir türde adil olmasına dikkat edilmelidir. Daha da önemlisi, kurallar esnek ve değişebilir olmalıdır. Ayrıca, çocuğa kurallar üzerinde soru sorma ve tartışabilme hakkı da tanınmalıdır. Böylece çocuk, ceza almışsa, sebebini öğreneceği gibi, cezayı hak edip etmediğine dair kanaat sahibi de olur. Ceza verilecekse, başkalarının hakları öğretildikten ya da aile veya toplumun kuralları bozulduktan sonra verilmelidir. Bunun için de olur olmaz her hatada veya zamanlarda cezaya baş vurulmamalıdır. Ayrıca, cezanın suça eş değerde olması gerekir.

Türkiye genelinde yapılan bir araştırmaya göre, Türk aile yapısı hâlâ geleneksel bir yapı taşımakta ve disipline ağırlık vermektedir. Söz konusu araştırmaya göre, her 10 anneden ortalama 6'sı, çocuğunun her konuyu kendisine sormasını ve izin almadan bir şey yapmamasını istemektedir. Bu durum, özellikle çocuk sayısı arttıkça, eğitim seviyesi düştükçe, hane gelir düzeyi küçüldükçe, kırsal alanlara ve gelişmemiş bölgelere doğru gidildikçe, çocuk eğitimi sıkı bir disiplinin gerektiği görüşü güçlenmektedir. Annelerin %60'a yakını, çocuklarının kendilerine karşılık vermesini hiç hoş karşılamamakta, %40'a yakını ise, bu duruma ara-sıra da olsa müsamaha göstermektedir. Buna karşılık, annelerin eğitim düzeyi ile ailelerin ekonomik seviyesi yükseldikçe disiplin yoğunluğu ılımlı bir şekilde dönüşmektedir.

Verilen örnekler, çocukla yoğun bir paylaşım/iletişim isteğini içinde taşımakla birlikte, çocuğa hiçbir özgür alan bırakmayan, çocuğun inisiyatifini yadsıyan bir eğilimdir. Bu eğilim, kız çocukları söz konusu olduğunda daha da güçlüdür. (Kız çocuklarda %66, erkek çocuklarda %55)²³

2- Duygusal Örseleme

Duygusal örseleme, çocuğun iç görüşünü ya da duygusal bütünlüğünü bozan sürekli alay etme, aşağılama, çocukta kapasitesinin ötesinde aşırı beklenti içerisinde olma, aşırı koruma, bağımlı kılma, aşırı otorite, çocuğun davranışlarıyla uyumsuz ağır cezalandırma, yüze şiddet uygulama, çocuğu terk etme, gereksinimiyle ilgilenmeme, yok sayma, çocuğun iletişim kurma çabalarına tepki

23 <http://www.aile.gov.tr/Araştırma 9.html>.

vermeme gibi her türlü kronik eylem ya da eylemsizliktir. Türkiye’de, alanda %33,5-41 fiziksel örseleme; hastaneye başvuranlarda %36 fiziksel ve duygusal örseleme; islahevinde %33, cezaevinde %63, lise öğrencilerinde %6 fiziksel, %9-18 cinsel örseleme tespit edilmiştir. Emre Kongar’ın 1990 yılında 2007 kişi üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre, anne ve babaların %54ü çocuklarını dövebileceklerini beyan etmişlerdir.²⁴

Duygusal örseleme ile ilgili örnekler yazımızın çeşitli yerlerinde hakaret etme ve küçümseme ile ilgili çeşitli örnekler verildiği için burada daha başka örnek verilmeyecektir. Ancak, duygusal ve fiziksel örselemeyi birbirinden ayırmak mümkün değildir. Sonuçları itibarıyla belirtmek gerekirse, bütün örseleme şekilleri, hem bireylerin hem de toplumun sağlığını bozan bir hastalıktır. Söz konusu hasarları şu şekildi özetlemek mümkündür:

1-Duygusal Hasar: Stres bozukluğu, depresyon ve kişilik bozukluğu. Psikologlar, birçok ruhsal hastalığın altında çocuk örselemesi ve ihmalinin yattığını ve bu şekilde yetişen çocukların ileride örseleyici birer anne-baba olacaklarını belirtirler.²⁵

Duygusal örseleme için diğer tipik bulgular şunlardır:

- a- Fiziksel ve sosyal gelişme gerilemesi,
- b- Anksiyete, psikojenik (ruhsal kökenli) deri döküntüleri, parmak emme, tik ve stereoptik hareketler,²⁶ konuşma bozuklukları,
- c- Uyku ve iletişim bozuklukları, göz temasından kaçınma, antisosyal davranışlar, evden-okuldan kaçma, suça eğilim,
- d- Ailenin beklentilerini tatmin için aşırı uyumlu, çalışkan, sevimli olma çabası.²⁷

2- Eğitim başarısızlığı: Nörolojik hasar, duygusal hasar ve zeka özüne bağlı olarak eğitim başarısızlığı.

3- Suça ve Fuhşa eğilim: Sokak çocukları, fahişeler ve caniler genellikle örselenen, dövülen, kötü muamele gören ve ihmal edilen çocuklar arasından çıkmaktadır.²⁸

Otoritenin bir başka uygulama şekli, çocukları olur-olmaz yer ve zamanlarda eleştirmektir. Halbuki esas olan eleştirinin sadece gerektiğinde ve çocuk

24 <http://ww.hipokrat.org/hnet/genel/ckm/ckmozetbilgi.html>.

25 <http://ww.hipokrat.org/hnet/genel/ckm/ckmozetbilgi.html>.

26 Bağlamin ve şartların değişmesine rağmen, el çırpma, sallanma, şeyleri ağza alma, tırnak yeme gibi görünüşte anlamsız ve gereksiz yere tekrarlanan hareketler ve davranışlar.

27 <http://ww.hipokrat.org/hnet/genel/ckm/ckmozetbilgi.html>.

28 A.y.

bunu hak ettiğinde yapılmasıdır. Aksi halde, sürekli yapılan eleştiri, çocuğun doğru bir şey yapma beceri ve arzusunu azaltmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

3- Fiziksel Örseleme

Bir erişkinin, itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacıyla elle veya aletle çocuğun vücudunun herhangi bir yerine iz bırakacak şekilde şiddet uygulayarak zarar vermesidir.²⁹

Fiziksel örselemenin, en belirgin ve en başta gelen uygulamalarının başında hiç şüphesiz dayak gelmektedir. Dayak, özellikle, sosyo-kültürel açıdan az gelişmiş toplumlarda disiplini sağlamak amacıyla baş vurulan bir yöntemdir. Müslüman toplumlarda dayak, "cennetten çıktığı" anlayışıyla kendisine dinî bir boyut yüklenerek bir terbiye metodu olarak kullanılmaktadır.

Yapılan araştırmalar dayanın, ne yazık ki, ülkemizin bir gerçeği olduğunu ve bir eğitim aracı olarak hem ailelerde hem de okullarda yaygın bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde fiziksel şiddet uygulaması olarak dayak, ailelerde eğitim ve ekonomik seviye yükseldikçe, kırsal alanlardan ve gelişmemiş bölgelerden şehirlere doğru gidildikçe düşmekle birlikte, yine de uygulanmaktadır. Diğer taraftan, ortaya çıkan başka bir gerçek ise, dayanın, daha çok anneler tarafından atıldığıdır. İ.Ü. Çocuk Psikiyatrisine başvuran çocukların annelerinin %78'i arada bir, %13'ü sık sık dayak attığını ifade etmiştir.³⁰ İzmir'de 1995 yılında aile içi risk faktörlerinin saptanması amacıyla yapılan bir araştırma, çocuklarına şiddet uygulayan annelerin çocukluk dönemindeyken %84 oranında fiziksel örselemeye maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Araştırmalarda, fiziksel şiddet sebebi olarak dağınıklık, sofraya, yatağa ve oyuncak toplama, kardeşe bakma, basit ev işleri yapma, sinirlenme ve itaatsizlik gibi durumlar görülmektedir.³¹ Fiziksel örselemede en çok başvurulan yöntemler, elle dövme, kulak çekme, tekme atma, yumruk vurma, süpürge, terlik ve oklava kullanmadır. Söz konusu uygulamalarda, aynı zamanda psikolojik şiddete de başvurulduğu bilinmektedir. Dayak sonrasında kızarma (%68), morarma (%23), kanama (%9), kırık-çıkık ve bayılma gibi hasarlar tespit edilmiştir.³² Fiziksel hasarların dışında çocukların uğradığı psikolojik travmaların tespitine yönelik aletler olmadığı için, bu konuda örnek vermek imkansız olmaktadır. Ancak, bilim adamları, ileriki dönemlerde çok ciddi problemlerin ortaya çıktığını çeşitli örneklerle ortaya koymaktadırlar.

29 A.y.

30 <http://www.Hipokrat.Org/h.net/genel/ckm/ckmturk.veriler.html>.

31 A.y.; <http://www.aile.gov.tr/Arastirma9.html>.

32 <http://www.Hipokrat.Org/h.net/genel/ckm/ckmturk.veriler.html>.

Fiziksel şiddet uygulamalarının okullarda öğretmenler tarafından da sürdürüldüğü sabittir. Yüksek (A), orta (B), ve aşağı (C) sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylerden okullarda yapılan bir araştırmada, öğretmenlerin A, B ve C gruplarında sırasıyla %30, 95 ve 100'ünün çocuklara şiddet uyguladığı belirlenmiştir.³³ Dikkat edilirse, burada da yine az gelişmiş bölgelerde çocuklara şiddet uygulandığı görülmektedir. Sınıfların çok kalabalık oluşu da disiplini sağlama açısından dayatma bir çözüm aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde otoriter öğretmen tipi de yaygındır. Bu durum, sınıfların kalabalık oluşu ile birleşince, öğretmeni sınıfa egemen olabilmek için sert davranmaya itmektir. Bu otoriter anlayış, hakarete kadar varmaktadır ki, öğrenciler açısından çok kırıcı olmaktadır. Bu davranışlar, öğrencide birikim yapmakta ve onları ileriki hayatlarında şiddete itebilmektedir.³⁴

Yapılan araştırmalar ve bu doğrultuda elde edilen bulgular, ceza, disiplin ve yola getirme aracı olarak kullanılan dayatma hiçbir olumlu yönünün ya da pedagojik işlevinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, dayak ve buna bağlı olarak diğer aşırı disiplin uygulamalarının, okullardaki yoğunluğu oranına uygun olarak başarıyı düşürdüğü tespit edilmiştir.³⁵ Dövülen çocuk, itilen, horlanan ve duygularını dile getiremeyen çocuktur. Dayak, olumsuz ve itaatçi çocukların yetişmesine sebep olur. Evinde duygularını ifade edemeyip dayakla bastırılan çocuk, okulda saldırgan, arkadaşlarını ve öğretmenlerini rahatsız eden bir birey olabilmektedir. Bazen de bu çocuklar öylesine silik ve kişiliksiz olurlar ki, bu silik kişilik görüntüsünü tüm yaşamında sürdürebilir. Kendine hiçbir güveni kalmadığı gibi, genellikle isyankar tavırları yanında, aşağılık duyguları da gelişebilir. Okullarda, aym şekilde bir durumla karşılaşan çocuklarda, baş ağrısı ya da psiko-somatik bir takım rahatsızlıkların oluşabilir. Ayrıca, birkaç tokatla geçiştirebileceği kanaatine vardığı hatalarına devam etme alışkanlığı da geliştirebilir. Dayak, çocuğun ana-babasına karşı korku, öfke ve kızgınlık içinde olmasına da sebep olduğu gibi, saldırgan ve sorunlarını şiddet yoluyla çözümüyle yoluna da itebilir.

Aşağılanmak, yüksek sesle bağrılmak, kötü sözler işitmek, alaya alınmak gibi yöntemler de çocukta kendine olan güveni sarstığı gibi, benlik duygusunu da zedeler. Çocuğun sürekli olarak aşağılanması, kendisinin gerçekten eksik ve değersiz bir birey olduğuna inanmasına yol açar.

33 A.y.

34 Mahmut Tezcan, "Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul", *Cogito, (Şiddet)*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, sayı 6-7, 1996, s.106.

35 Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayın Dağıtım, 4. Baskı, İstanbul 1992, s. 132.

b- Otorite ve Özgürlükte Ölçü

Disiplin, bir anlamda, çocuğun sahip olduğu sorumluluklarıyla yaşantısındaki hareketlerinin doğal ve sosyal sonuçlarını kabul etmesidir.

İnsan, sosyal bir varlık olduğu için başta âilesi olmak üzere, diğer insanlarla birlikte yaşamak ve başkalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Kurulan her ilişkinin temelinde, az ya da çok otorite bulunur. Bu durum, insanın sosyal bir varlık oluşunun doğal sonucudur. Otorite bağı, güçlülük ve zayıflık imgelerinden oluşur. Dolayısıyla hiçbir çocuk, anne ve babasının otoritesine inançtan kaynaklanan güven ve bakım duygusu olmaksızın büyüyemez. Buna karşılık, otoritenin insanı köleye çevirmesinden korkulmaktadır. Zaten problem de buradan doğmaktadır. Otorite, temel ve insanî bir gereksinimdir. Çünkü, otoritenin zayıflaması karışıklığa ve kaosa yol açabileceği gibi, insanların özgürlüğünü de yok edebilir.³⁶

Gerçi, kâmil mânâda özgürlük, ancak hiçbir otoritenin bulunmadığı bir durumda mümkün olabilir. Mutlak bir özgürlük, yani otoritenin yokluğu ise, ancak bir ütopya olabilir.

Otoritesiz, disiplinsiz ve kuralsız bir toplum düşünülemez. Ancak, otoritede esas olan, bir kişinin, bir grubun ya da bir toplumun üyelerinin her birini, kendi başına bir kimliğe sahip bir gruba ya da bir topluma bağlayan ve yine onları kendi aralarında ayrıca birbirlerine bağlayan toplumsal ve ruhsal bitişme noktasındaki uzlaşmadır.³⁷ Otoritenin zıddı olan serbestlik ise, hiçbir zaman başıboşluk ve serkeşlik anlamına gelmez. Dolayısıyla, ne dar kalıplar ve tekdüzelik adına baskı ve sınırlama, ne de serbestlik ve hürriyet adına başıboşluk. Her iki kutup arasında, yani, baskı ve serbestlik kutupları arasında adalet, ölçü ve denge çerçevesinde hukuka dayalı bir sistem esastır. Zira, otorite çatışmadaki yanlardan birisini ezer, büyümesini, biçimlenmesini ve kendi varlığını ortaya koymasını göstermesini engeller. Farklılıktan doğan çatışmanın canlılığını köreltir. İşlevsel manada otorite, çelişkilerin çatışmasına, oyuna ve güç ilişkilerine savunmacı bir çözüm bulma çabasıdır.³⁸

Yukarıdan beri yapılan açıklamalar, otoritenin olumsuz bir imaj taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu olumsuzluk, daha çok kişinin özgürlüklerinin elinden alınması ya da önemli ölçüde kısıtlanması ve bireye tahakküm edilmesi gibi hususlarda odaklanmaktadır. Bu manada negatif bir içeriğe sahip olsa da, otorite, insanî bir gereksinimdir. Çünkü, güvenmek, bir başkasından ilgi ve şefkat gör-

36 <http://ilim2000.tripod.com/Kitaplar/psiko-sosyal-metafizik/otorite.htm>.

37 Mendel, *a.g.e.*, s. 41.

38 Mendel, *a.g.e.*, s. 50.

mek, bir takım önemli kararlarda ve konularda sorumluluğu güvenilebilir bir başkasına bırakmak, her ne kadar kişiyi başkasına bağımlı, ya da tâbi konuma getiriyor gibi görünse de, duygusal bir varlık olan insanın benliğinin sağlığı açısından pozitif sonuçlar da içermektedir. Bu bakımdan, insan benliğinin bir takım ihtiyaçlarına cevap verdiği için otoritenin varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Önemli olan, adalet, ölçü ve denge ekseninde hukuka dayalı bir yaklaşınla, otoritenin özünü oluşturan gücü kullanabilmektir. Bunun dışında, insanî ilişkiler geliştikçe, kısaca otorite tanındıkça ve otoritenin etrafındaki sisler dağıldıkça, insanların aileleri de olsa otoriteye karşı duydukları korku azalacak ve kendilerine yönelik öz güvenleri artacaktır. Yeter ki insanlar, sahip oldukları iktidar kuvvetini ve manevi gücü (anne-babak gibi) çıkarları doğrultusunda kullanmasınlar.

C- İlgisizlik

İlgi ve sevgi eksikliği ve buna bağlı olarak çocukları kendi hallerine bırakmak, en az otorite kadar zararlıdır. Bu durum, belki insanlara özerklik tanımak anlamına gelebilir. Ancak, görev ve sorumluluk anlayışı, hayatı paylaşma, yardımlaşma, birlikte olabilme veya tek başına hayatın icaplarını yerine getirme gibi görevler, âile ve toplum içerisinde öğrenilmektedir. Bu bütünlüğe bireyin ihtiyacı vardır. Çocuklara ilgisiz kalmak, sevgisiz bırakmak onlarda büyük bir güven sorunu yaratmaktadır. Biyolojik bir temelden başlayarak zenginleşen anne sevgisinin yetersiz oluşu, çocuğun duygusal besiden yoksun büyümesine sebep olur. Bu durum, çocuklarda çeşitli uyum ve davranış bozukluklarına yol açabilmektedir. Çünkü, sevgi mahrumu olan çocuk, kendini dışlanmış, atılmış olarak düşünür ve güvensizlik duygusu geliştirir. Çocuğu sevmek, sadece kucaklamak, öpmek ve okşamak değil, aynı zamanda onunla bütünleşmek, etkinliklerinde beraber olmak ve bir birey olarak onun gerçeklerini anlamaya çalışmaktır. Çocuğu oyuncaklara boğmak, eğitim konusunda üstün imkanlar hazırlamak ve her türlü sosyal avantajı sağlamak, onunla sevgi ile bütünleşerek geçirilen zamanın yerini asla dolduramaz.

Ailelerin "güven merkezi" olmaktan çıkması, çocuk ve gençleri yeni arayışlara itmekte ve "arkadaş gruplarına" yöneltmektedir. Bir televizyon kanalında satanizmle ilgili yapılan bir açık oturumda, satanist veya diğer eğlence gruplarına katılan çocukların genellikle 12-15 yaş arasındaki gençlerin katıldıkları belirtilmişti. Bu grupları iyi tanıyan gençler, söz konusu odaklara katılım sebeplerini, âilelerindeki ilgisizlik, sevgisizlik ve maddî açıdan her istediklerine ulaşma olarak belirtmişlerdir. Ayrıca, ergenlik döneminin getirdiği sıkıntılar ve buna bağlı-olarak yeni bir kimlik arayışı içerisine girdiklerini, ancak âilelerinin kendileriyle ilgilenmediklerini belirten gençler, tam bu psikolojik ve biyolojik değişimi yaşarken, kendilerini söz konusu grupların içinde bulduklarını ifade etmiş-

lerdir. Cinsel kimliğin de şekillenmeye başladığı bu dönemde, karşı cinse ilgi duyduklarını ve kendilerini karşı cinse göstermek, ilgilerini çekmek ve ispat etme duygusuna da kapılarak dikkat çekici giysiler giydiklerini, saçlarını değişik şekillere soktuklarını, sigara, uyuşturucu ve benzeri maddelere yöneldiklerini belirtmişlerdir. Oluşturdukları arkadaş gruplarında birlikte eğlendiklerini de ifade eden gençler, bu yönelişlerin daha çok ilgisiz ve maddî açıdan zengin âilelerin çocukları arasında yaygın olduğunu söylemişlerdir. Maddî açıdan her istekleri yerine getirilen çocuklar, bu durumun kendilerinde doyumsuzluk ve tatminsizlik yarattığını, farklı arayışlara yönelttiğini belirtmişlerdir. Çocukların anlatıklarından, âilelerin boş bıraktığı ilgi, sevgi ve güven boşluğunu, uyuşturucu ve benzeri maddelerin ticaretini yapan suç odaklarının çıkar sağlamak amacıyla devreye girerek doldurmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Çocuklar/gençlerle âileleri arasında sıkıntı doğuran diğer bir sebep de, âilelerin değer yargıları ve hayat felsefeleri ile gençlerin hayat anlayışları arasındaki çatışmalardır. Yetişkinler, daha çok geleneksel değerlerle anne-baba-çocuk ilişkisini sorgularken, haklı ve doğruyu, kendi hayat anlayışlarında arayarak, gençlere kendi doğrularını dikte etmeye çalışmaktadırlar. Gençlerle âileleri arasındaki bu farklılıklar, eski ve yeni kuşak çatışmalarına sebep olmaktadır. Yaşanan çatışmalar, gençleri kendilerini anlayacak ve dertlerini paylaşacak arkadaşlar aramaya itmektir. Çünkü, çocukluk dönemlerinde arkadaşlık ilişkileri çok önemlidir. Çocuklar, kendi ihtiyaç ve duygularına göre, anne-babalar ise, genellikle kendi ahlakî anlayış ve sosyal değer yargılarına göre arkadaş edinirler. Bu farklılık, bazen çocuklara arkadaş seçiminde baskı yapılmasına ve arkadaşlar arasındaki ilişkilerin kendi istedikleri ilişkiler olmaması açısından çatışmalar yaşanmasına sebep olabilir. Bu durumda en çıkarıcı yol, çocukları birey olarak kabul etmek, konuşarak onları anlamaya ve tanımaya çalışmaktır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, arkadaşlık kurmak, çocukların en temel ihtiyaçlarından biridir. Hayatta anne-babanın yeri ayrı, arkadaşların yeri ayrıdır. Ne anne-babanın yarattığı yalnızlık ve boşluğu arkadaşlar, ne de arkadaşlığın yarattığı yalnızlık ve boşluğu anne-babalar doldurabilir. Dolayısıyla, çocuklara arkadaş seçiminde özgürlük tanımak gerekir. Çocukların, arkadaş seçiminde kendileri üzerinde otorite kurulmasından rahatsız oldukları ve olumsuz etkilendikleri bilinmektedir. Buna göre ebeveynler, çocuklarıyla arkadaş ve dostça ilişkiler kurmalı, seçtikleri arkadaşları tenkit etme, eleştirme ve küçümseme yönüne gitme yerine, onları tanımaya çalışmalıdırlar. Çünkü, çocuklar arkadaşları eleştirildiğinde bunu kendilerine, düşüncelerine ve seçme hürriyetlerine yapılan bir saldırı olarak değerlendirebilmektedirler. Arkadaşlarının fikirlerinin kendileri için, en az âilelerinin kadar önemli olduğu için arkadaşlarının tenkit edilmelerine gönülleri razı olmaz. Bu durumda âileler, çocuklarıyla oturup arkadaş ve dostça

konuşmalı, arkadaşlarının hoşlandığı veya varsa hoşlanmadığı davranışlarının hangileri olduğunu öğrenmeye çalışmalıdırlar. Yanlış hareket ve davranışların zararları anlatılmalı, kendisini kontrol etmesi ve denetlemesi çocuğa bırakılmamalıdır. Çocuğa karşı tutarlı olunmalı, farklı mesajlar verilmemelidir. Çocuklar takip edilmeli, ancak yapılan uyarılardan da hemen cevap beklenmemelidir.

Çocukları kendi hallerine bırakmanın en tehlikelisi, onları tamamen kendi hallerine bırakmak veya hiçbir problemleriyle ilgilenmemektir. Diğer bir ifadeyle, onlara yabancılaşmaktır. Böyle bir yaklaşım, iletişim eksikliği, kayıtsızlık ve soğuk tutum alıştan kaynaklanmaktadır. Bu kayıtsızlık ve soğuk tutum alış, çocuklarla âileler arasındaki ilişkileri de dondurmaktadır.

D- Aşırı Koruyuculuk

Âilelerin, aşırı koruyucu bir tutum içinde bulunmaları da çocukların pasifize olmalarına ve kimliklerini kaybetmelerine yol açabilmektedir. Bu şekilde yetişen çocuklar, kendi başlarına kararlar alıp uygulamaktan korkar ve çekingen davranırlar. Çünkü, aşırı koruma disiplini içinde yetişen çocuklarda dış dünyanın güvenilir bir yer olmadığı kanaati oluşur. Böylece, kendini güvensiz hissetmeye ve insanlara kuşku ile bakar. Bu sebeple de insanlarla sağlıklı ilişkiler geliştirmekte sıkıntı çeker. Öyle âileler vardır ki, evlerine yaya olarak 10 dakika uzaklıktaki okullara bile çocuklarını servisle göndermektedirler. Hele bu çocuk kız ise, âileler daha da titiz davranmaktadırlar. Fakültemizde, 145 öğrenci üzerinde çocukluktan kalma korku ve buna bağlı olarak -varsa- takıntılarının tespiti-ne yönelik yaptığım araştırmada, ikinci sınıfta okuyan bir kız öğrencinin, şu sözleri bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir: *"Annem namus konusunda o kadar hassas ve dikkatli davrantıyordu ki, her iki sözünden biri namusla ilgiliydi. Bizi kesinlikle dışarıya yalnız bırakmazdı. Onun bu yaklaşımı, zamanla ben de öyle bir anlayış geliştirdi ki, bütün erkeklerden kaçır oldum. Otobüste ya da çarşıda birine dokunsam veya temas edecek olsam, namusum tehlikeye girdi diye korkar oldum. Bu sebeple sokağa çıkmaktan ve kalabalık yerlerde bulunmaktan kaçınıyorum."*

Çocukların yapabilecekleri işleri ebeveynin yapması, onlara görev ve sorumluluk vermemeleri, çocukların iç dinamizmini öldürmektedir. Bu durum çocuklardaki özgüven duygusunu köreltmekte ve insanlarla ilişki kurabilme yeteneğini işlemez hale getirmektedir. Bu şekilde yetişen çocukların, hayata atılmaları esnasında başarısızlıklar yaşanmakta, sosyal ilişkiler kurulamamakta; bunun doğal sonucu olarak insanlar kendi içlerine kapalı, basit işleri dahi beceremeyen birer kişi olmaktadır.

Psikologlar, bu olumsuzlukların çocukluk döneminde yaşanan âilevi ve çevresel ilgisizlikten, terkedilmişlikten veya tamamen aşırı koruyucu bir tavır sergilemekten kaynaklandığını belirtmektedirler. Ayrıca, psikologlar, söz konusu kimliğin kendilerini, kendi iç özgürlüklerini, kendiliğindenliklerini, güvenlik duygularını, özgüvenlerini, kısaca kendi ruhsal varoluşlarının çekirdeğini zedeleyen bir ortamda kazanıldığını ifade etmektedirler. Bu insanlar, toplumsal hayatta kendilerini yalıtılmış ve çaresiz hissederler. Bunun sonucunda herhangi bir iş üretme veya başkalarıyla ilişki kurmaya yönelik ilk girişimleri, gerçek duyguları tarafından olduğu kadar, içinde yaşadıkları ortam şartları tarafından da belirlenmektedir. Bu tip insanlar, hoşlanamaz, ya da tiksiniemez, güven veya güvensizlik duyamaz, kendi arzularına ya da başkalarının arzularına yönelik karşı çıkışlarını dile getiremez, ancak otomatik olarak, başkalarıyla baş edebilmenin ve kendine dokunabilecek en aza indirecek yolları bulmak zorunda kalır. Bu yolla gelişecek olan temel özellikleri, kendine ve başkalarına yabancılaşma, bir umutsuzluk duygusu, derin bir tedirginlik ve insan ilişkilerindeki genel bir sakıncalıktan açık bir nefrete kadar uzanan düşmanca bir gerilim olarak özetlemek mümkündür.³⁹

Güvensiz çocuk, yetersizlik duygusu içerisinde olan, kendisini akranlarıyla kıyasladığında, sürekli eleştiren ve eksikliğini gören kişidir. Güvensizliğin temelinde sadece kapasite yetersizliği yoktur. Bununla birlikte, ana-baba, öğretmen ve yakın çevre koşulları da yer alabilmektedir.

Mesela, zekâ kapasitesi sınırlı ya da belli doğrultuda zayıf, ancak başka konularda ise ileri olduğu halde, sadece fen ve matematik gibi sayısal alanlar ölçü alındığında başarısız görünen öğrenciler, bu arkadaşları karşısında kendilerini güvensiz hissederler. Aynı şekilde, aşırı aile baskısı ile yetişen, sürekli aşağılanan ve başka kardeş ya da arkadaşlarıyla mukayese edilen çocuk da güvensizdir. Sürekli korunan, bütün ihtiyaçları annesi tarafından yerine getirilen çocuk, gençlik çağına geldiği halde pijamasını giyme, dişlerini fırçalama, kravatını takma gibi en basit şahsi işlerini bile yapamıyorsa bu çocuk da güvensiz olabilir.

Smiftaki başarısızlıkları veya aileden getirdiği içine kapanıklığı sebebiyle kapasitesini bir türlü ortaya koyamadığı için öğretmeni tarafından aşağılanan, arkadaşlarıyla kıyaslanan ve azarlanan, arkadaşları arasında tembel damgası yiyen çocuk, güvensizliğe itilme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Yukarıda zikredilen ve benzeri olumsuzluklar çocuklarda "özgüven"i azalttığı gibi, "benlik saygısı"nın da yok olmasına yol açar. Bu çocuklar, arkadaşlarıyla herhangi bir mücadele, yarış veya münakaşaya giremeye cesaret ede-

39 Karen Horney, "Ruhsal Çatışmalarımız" Çev. Selçuk Budak, 5. baskı, Öteki Yayınevi, Ankara 1999, s. 201.

mezler. Çünkü, kendilerini yetersiz görmektedirler. Sorulara da kısa ve sessiz cevaplar verirler.

Özellikle, evde kardeşinin, okulda arkadaşlarının üstün yeteneklerini gören ve onlarla kendisini kıyaslayan çocuklar, güvensizliklerini hırçınlık yapmak, taşkınlık ve saldırganlık sergilemek gibi yollarla kapatmaya çalışabilirler.⁴⁰ Kendilerine güveni olmayan çocuklar, bu güveni kazanmak ve kendilerini kanıtlamak için fazla yemek yemek, arkadaşlarını dövmek, dikkat çekici giysiler giymek, şaklabanlıklar yapmak, harçlıklarını arkadaşlarına yedirmek gibi değişik yollara baş vururlar.

"Benlik saygısı ve güven duygusunun yüksek olması için, çocuğun içinde bulunduğu aile, özgüvenli, aralarında ve çocukla iyi iletişim kuran, çocuklarına karşı güven verici, hoş görülmesi ve esnek bir yaklaşım içinde olan bireylerden oluşmalıdır. Aile üyelerinin, çocuktaki iç denetim mekanizmalarını geliştirememeleri, aşırı baskılı ve otoriter yaklaşım içinde olmaları, benlik saygısını azaltan, hatta yok eden olumsuz yakın çevre faktörleridir. Çünkü, benlik saygısı, çocuğun fikirlerine değer verilen, sözleri dinlenen, ana-babasından destek gören, başka bir deyişle, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda ancak filizlenir ve gelişir. Çocuğu olduğu gibi kabul eden, onu destekleyip yüreklendiren aile üyeleri, çocuğun benlik değerinin tohumlarını eker."⁴¹

Her ebeveynin ideali, çocuklarının psikolojik ve biyolojik açıdan sağlıklı, verimli, üretken ve kendilerini reel olarak en iyi şekilde ifade edebilecek şekilde yetiştirmek olmalıdır. Bu ideal aynı zamanda devletin de ideali ve bu ideali gerçekleştirmek üzere eğitim politikası olmalıdır. Bunun için de insanın iyi tanınması ve temel ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü her insan, dikkate alınmasını, kendisine önem ve değer verilmesini ister. Bunlardan yoksun bireyler, belki itaatkar ve otoriteye bağlıdırlar, ancak bu bağlılık temelsiz, dayanaksız, dağınık ve olumsuz bir bağlılıktır. Bu olumsuzluklardan kurtulabilmek için,

a- Çocuk sevimli ve duyguları kabul edilmelidir.

b- Çocuklarla yakın ilişkiler içinde olunmalıdır, ki günü gelince kendisi de iyi ve yakın bir kimse olsun.

c- Kendisine değer verilmelidir. Çünkü, çocuk ancak bu yolla değer verme yeteneği geliştirebilir

d- Taktir edilmelidir. Özellikle, her hangi bir şey üretip "bak ben ne yaptım" diye seslendiğinde, kendisiyle ciddi bir şekilde ilgilenilmeli ve taktir edil-

40 Haluk Yavuzer, "Ana-Baba ve Çocuk" Remzi Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul 1995, s. 87-88.

41 Yavuzer, a.g.e., s.41.

mehidir. Çocuk bu yolla dış gerçeklik duygusunu kazanır. Bu duygunun kazanılması ise, ancak gerçekliğin temsilcisi olan ebeveyn vasıtasıyla mümkündür. Zira ebeveyn, çocuklarına yalnız hayat değil bu dünyayı da vermektedir.⁴² Çocukların hayatı ve dünyayı bir denge içerisinde özümseyebilmeleri için, gerek aile içerisinde ve gerekse toplumda, sevgi ortamında ve küçük yaşlardan itibaren kendilerine sorumluluk verilerek yetişmeleri gerekmektedir. Çünkü sevgi, herkes için, ama özellikle çocuklar için "hayatî bir vitamin"dir.⁴³

IV- ÖTEKİ OLMANIN SONUÇLARI

Buraya kadar anlatılanlardan da rahatlıkla anlaşılacağı üzere, yanlış eğitim sonucu çocuklar "öteki" terimi ile tanımlanabilecek bir yapıda yetiştirilmektedirler. Öteki olan ise, kendisi değildir. O, kendisine verilen ya da biçilen rolün temsilcisidir. O, aktif ve üretken kabiliyetlerinin çoğu edilgen bir konuma getirilmiş, kumanda ile idare edilen bir varlık haline dönüştürülmüştür. Böyle kişilerin çok sayıda maskesi bulunmaktadır. Çünkü, baskı, aşırı disiplin, çeşitli örsellemeler, aşırı koruyuculuk ve ilgisizlik gibi yaklaşımlar insanları kendi olmaktan çıkarmakta ve başka şekillere sokmaktadır. Böyle kişilerin toplumu, sahte benlikler taşıyan bireylerin toplumdur.

A- Sahte Benlikli İnsanlar

Sahte benlik, bireyin kendisi olamamasının bir göstergesidir. Kişiliksizleştirme, aşırı koruyuculuk, ilgisizlik, sevgisizlik, dayak, aşağılama, yok sayma gibi olumsuz davranışların doğal bir sonucudur. Anne-babanın, toplum ve eğitim süreçlerinin sürekli olarak koşullanduması, müdahaleleri; mesela, "Bu sana göre değil, seni ilgilendirmez", "Sen anlamazsın, bu büyüklere aittir", "Eğer söz dinlemezsen, artık seni sevmeyiz" şeklindeki sınırlayıcı yaklaşımlar insanın bütün dünyasını küçültmekte ve daraltmaktadır. Beyni ve buna bağlı olarak insanın kendisini gerçekleştirmesine yönelik diğer bütün kabiliyetlerinin dumura uğraması yönünde küçülmesi, o insanın işlevini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir gelenekte, psikonörobiyolojik karakteristiklere sahip olan çocuk, yetişkinin durumuna göre "kendisi" değildir. Kendisine özgü gelişimi, neredeyse sınırlıdır ve ancak ötekisiyle ilişkisine göre tanımı yapılabilir.⁴⁴

Halbuki, toplumlarda farklılıklar ve zıtlıklar olmalıdır. Bu, bir toplumun çeşitliliğinin ve çok yönlü oluşunun bir göstergesidir. Daha önce de ifade edildi-

42 Corman, a.g.e., s. 29.

43 Beyza Bilgin, "Okul Öncesi Çağı Çocuklarında Dinî Kavramlar", *Din Öğretimi Dergisi*, sayı 8-9, Ankara 1986, s. 21.

44 Mendel, a.g.e., s. 12.

ği gibi, ilerlemenin temel kanunu zıtlıklardır. Günümüz medeniyeti bu çatışkılardan doğal bir sonucudur. Bu kuralın işlemediği toplumlarda, aşılamayacak kalıplar, üzerinde tartışılmayacak tabular söz konusudur. Fakat, böyle bir anlayışın en doğal sonucu, kendisinin kim olduğunu gizleyen, günlük manevralarla kaypak bir hayat felsefesi geliştiren, gördüğü tehlike veya çıkarları doğrultusunda derhal şekil değiştiren, bukalemun yaradılışlı bir kimliğe bürünen, asla kendisine güvenilemeyen, durum ve şartlara göre vaziyet alan, kolaylıkla yalan söyleyebilen, değer tanımayan, ispiyonlayan, sahtekar... Kısaca tarifi mümkün olmayan paramparça bir benlik taşıyan insanlardır.

Olması gerektiğinin dışında farklı bir kimliğe bürünen veya kendisini maske ile gizleyen bu insanların kim olduklarını ve nasıl davranacaklarını tespit etmek, özgün kimliklerinin dışında şekillenmemiş oldukları için mümkün değildir.

İnsanlarla olan ilişkilerinde sayısız yedek kişilik ve maske taşıyan bu insanların, hangi kişiye veya işe maskenin arkasındaki hangi kişiliği kullanacakları belli değildir. Böyle toplumlarda güven içerisinde yaşamak söz konusu değildir. Bu sebeple Kur'an'ın, daha ilk sayfalarında insan tiplerini genel olarak tanımlayıp kategorize ederken, münafık ve riyakar insanların özelliklerinden uzun ve sıkça bahsetmesi, insanlık adına ciddi bir uyarıdır. Hatta, riyakarları dini ve dindarlığı gününü yalanlayan birer kafir olarak nitelemesi, psikoloji biliminde sahte benlikli insanlar ya da bölünmüş benlikli insanlar kavramlarıyla aynı anlamda kullanması önemli bir yaklaşımdır.⁴⁵

B- Kukla insanlar

Maskeli insanların yanında bir de kuklalar vardır. Kuklalar, prensip olarak kendilerinin diğeri tarafından canlandırıldığını bilirler ve kendi olma bilincinden yoksundurlar. Varlıkları ötekine bağlıdır ve yaşamlarının devamı ancak ötekilerle mümkündür. Bu sebeple, kendi öz varlıklarının bir anlamı yoktur. Onlar, ancak kendilerini yöneten güç odaklarının durumuna göre anlam ya da anlamsızlık kazanırlar. Arkadaki ellerin parmakları ucunda birer oyuncak olan bu bireylerin oluşturduğu toplumdan herhangi bir atılım ve hareket beklemek boşunadır. Kuklalar, olsa olsa çocukları eğlendirebilirler ki, artık zamanımızın çocukları kuklalardan sıkılıyor ve sanal dünyalarda dolaşıyorlar. Dolayısıyla, ister özgün, isterse yaygın eğitimde temel esas aktif, üretken, düşünen, eleştiren, yaratıcı ve özgür düşünen insanlar yetiştirmek olmalıdır.

45 Bkz. Bakara 2/8-16, Maun 107/1-7.

Kişisizleştirilmiş veya robot haline getirilerek sadece aldığı komutları yerine getirebilen toplumlarda birçok aksama ve çatışmalar yaşanmaktadır. Toplum "öteki"lerden oluşunca, insanların değer üretmeleri, aktif bir kimlik ortaya koymaları vs. hep karşı bir hareket olarak algılanmakta, başkaldırı, geçmişi tanımamak ve enaniyet olarak değerlendirilmektedir.

Sürekli olarak diğer insanların yaptığı şeyleri arzular (uydumculuk-taklit), ya da diğer insanların kendisinden istediği şeyleri yapacak şekilde (totaliterci) yönlendirilen insanların, hayatlarını sürdürecekleri idealleri, hedefleri, amaç ve gayeleri yoktur. Fakat, hayatın böyle dar ve boş bir çerçeveye sıkıştırılmış olması, insanları hayatın anlamsızlığı ve boşluğu fikrine götürmektedir. Dolayısıyla, uğruna yaşamaya değer bir anlam bilincinden yoksun insanlar, içlerindeki boşluk duygusunun baskısı altında ezilmektedirler. Son zamanlarda yapılan istatistiksel bir araştırma, Avrupalı öğrencilerin arasında %25'inin, Amerikalı öğrencilerin ise, %60'ının sözü edilen boşluğun doğurduğu can sıkıntısı problemi yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, günümüzde can sıkıntısının, insanlarda bunaldıdan (anksiyete) daha fazla soruna yol açtığı ve çözülmesi gereken bir problem olarak ortaya çıktığını ortaya koymaktadır.⁴⁶ Yine batı ülkelerinde, hafta içindeki yoğun işlerin telaşından sıyrılan ve kendi içlerindeki boşluk belirginleştiği zaman, yaşamlarının içerikten yoksun olduğunu farkına varan insanların "Pazar Nevrozu" ya da "Tatil Depresyonu" yaşadıkları bilinmektedir. Buna bağlı olarak, insanların intihara kalkıştıkları, saldırganlık duyguları geliştirdikleri, uyuşturucu vb. alışkanlıklara yöneldikleri tespit edilmiştir. Emeklilerin ve diğer yaşlı insanların yaşadığı krizlerin arkasında aynı sebeplerin olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan, hayatın dar kalıplara sıkıştırılması ve anlamsız bırakılması, ya da içinin boşaltılmış olması, en ilkel güç istemi olan para ve haz istemi ile temsili yoldan dengelenmek istenebilmektedir. Bu bağlamda, cinsel dengeleme yoluna baş vurulması ve cinselliğin söz konusu boşluğu doldurmak üzere bir çözüm yolu olarak yaygın şekilde kullanılması bu sebeptendir.

Ülkemizde de son zamanlarda bazı okul ve yörelerde artma eğilimi gösteren intihar olayları ve satanizm gibi sapık yollara baş vurulmasının bu açıdan ele alınarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴⁷

SONUÇ

İnsan nesli, çocuklar kanalıyla devam eder. Yetişkinler, çocukların sadece dünyaya gelmelerinde değil, aynı zamanda onların yetişmelerinde, kişilik kazanmalarında ve daha da önemlisi, geleceklerine dair strateji geliştirmelerinde be-

⁴⁶ Victor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2000, s. 101.

⁴⁷ Frankl, a.g.e., s. 100 vd.

lirleyici rol oynarlar. Çocuklar, ana-babamın kişilik özellikleri ve çocuk yetiştirme tarzları ile toplumun değer yargılarına göre şekil alır, onları içselleştirir ve benliğinin bir parçası haline getirir. Bu süreç içerisinde, eğer eğitim ve öğretim bilinçsiz ve bilimsel kriterlerden uzak yapılırsa, çocuklar doğuştan getirdikleri özellikleri kaybedebilir ve kendileri olmaktan çıkabilirler. Bu da bireysel ve sosyal açıdan sağlıksız nesiller yetiştirmek anlamına gelmektedir. Halbuki, eğitim ve öğretimin en önemli hedeflerinden birisi, bireysel ve sosyal açıdan sağlıklı, kaliteli ve faydalı insanlar yetiştirmektir. Dolayısıyla gençlerin, sorunun değil, çözümün birer parçası olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de çocuk ve çocuklukla ilgili yaklaşımlar süratle değişmektedir. Bu değişim, hiç şüphesiz ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel ve eğitim seviyelerinin yükselmesiyle doğru orantılıdır. Günümüzde hâlâ ortaçağ devri yaşamı sürdüren toplumlar ve bu toplumların çocukları olduğu gibi, sosyal refahı sağlamış, demokrasi kültürünü benimsemiş, bireysel ve toplumsal ilişkilerde siyasi ve ideolojik yaklaşım yerine, insanı ve insan haklarını kriter olarak ele alan toplumların sayısı da az değildir. Bütün mesele, ekonomik, kültürel ve eğitim düzeyinin yüksekliği veya geriliği ile ilgilidir.

Yapılan bir çok araştırma, ülkemizde geleneksel, baskıcı ve otoriter bir eğitim anlayışının hâlâ devam ettiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu eğitim anlayışı, ailede başlayıp oradan okula ve topluma doğru yayılmaktadır. Otoriteye dayalı, baskıcı eğitim, sadece çocukluk döneminde kalmamakta, aksine, ileriye dönük olarak bütün hayat boyu devam etmektedir. İnsanlar her gün, sürekli olarak "ben", "bence", "bana göre" ve "benim dediğim olur" şeklinde devam eden yaklaşımlar ve buna uygun davranışları evde, okulda, sokakta, bir dairede, trafikte, camide, bir alış-veriş yerinde; kısaca her yerde bir otorite ve iktidar yanısımasıyla karşılaşmaktadırlar. Herkes sahip olduğu imkan ve gücü, diğerlerine faydalı olma yerine, kendi egolarını, siyasî, ideolojik ve dinî kabullerini tatmin aracı olarak kullanmaktadır. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde, kriter olarak bilimsel veriler ve hukuk yerine, otorite, ideoloji ve dinin etkin olduğu ülkelerde vatandaşların çoğu "öteki"lerden oluşmaktadır. Öteki'ler ise, kendileri değildirler. Onlar, belli kalıplara dökülmüş veya öyle görünen maskeli ve benlikleri parçalanmış insanlardır. Bu insanlar, hem düşünce açısından, hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan özürdürler. Dolayısıyla, ötekilerin toplumunda insanlar büyük ölçüde kimlik problemi yaşamaktadırlar. Halbuki, sağlıklı birey ve toplum yetiştirebilmek için insanların doğal yapılarının korunması gerekmektedir. Bu sebeple, eğitimin üzerine büyük görevler düşmektedir. Her şeyden önce, insanların kendilerini ifade edip gerçekleştirebilecekleri bir ortama ihtiyaç bulunmaktadır. Anne-babanın, öğretmenin, yöneticinin ve bütün imkan ve iktidar sahiplerinin sahip oldukları bu gücü insanlara kendi çıkarlarını tatmin için kullan-

mamalıdır. Bu sebeple, ailelerin de eğitimden geçirilmeleri, aile danışma ve rehberlik merkezlerinin çoğaltılması gerekmektedir. Diğer yandan ülkenin eğitim ve ekonomik düzeyinin yükseltilmesi elzemdir. Çünkü, bütün sonuçlar, ekonomik ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle orantılı olmak üzere ılımlı, demokratik ve insani yaklaşımların arttığını göstermektedir.

Aşırı disiplin, otorite, baskı ve bunlara bağlı olarak duygusal ve fiziksel şiddet, aşırı koruyuculuk veya tamamen serbestlik, insanları kişiliksizleştirmekte, psikolojik ve sosyal açıdan davranış bozukluğu göstermelerine yol açmaktadır. Dışa bağımlı, kendi başına bir şey üretemeyen, pasif ve taklitçi bir zihniyetin hakim olduğu bireylerin, kölelerin gösterdiği davranışlardan başka bir şey beklenemez.

Aşırı disiplin, otorite ve baskın, insanlarda şiddet ve saldırganlık duygusu geliştirmektedir. Başka bir deyişle, şiddet ve saldırganlık, genellikle engelleme sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü, imkanları kısıtlı toplumlarda, birey kendini tam anlamıyla gerçekleştirme ve geliştirme imkanı bulamamakta ve yaratıcılığı kapanmaktadır. Buna bir de çeşitli engellemeler eklendiğinde, bireylerde karşı tepki, düşmanlık, şiddete baş vurma ve saldırganlık duyguları gelişmekte, böylece toplum gerilmektedir. Sonuç olarak birey, kendisini ispat edebilmek için şiddet dahil her türlü yola baş vurmaktadır.

Ötekileştirilen toplumlarda ortaya çıkan başka bir problem ise, farklı inanç, düşünce ve görüş sahiplerine karşı tahammülsüzlüktür. Bu toplumlarda ötekileştirmeyi ilke edinenler tarafından herkesin kendi istekleri doğrultusunda şekil almaları istenir. Bu kalıplara dökülemeyen özgür bireyler buna karşı koyduklarında ise toplumda problem yaşanır. Halbuki, insan haklarının ve özgürlüklerin temel aldığı modern ve demokratik toplumlarda artık karşı tarafı benimsemek esas alınmaktadır. Benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak değildir. Aksine, ötekini benimsemek, gönüllerin ve toplumsal sınırların herkese –hatta ve özellikle de, birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere- açık olması demektir. Ötekiyle beraber bir arada yaşamak, onlara da yaşam alanı açmak ve bireylerin eşit haklarla bir arada yaşayabilmesi için bu gereklidir. İşte, eğitim ve öğretim, bu imkanı ve açılımı sağlamak için en etkin yoldur.

İnsanların farklı bakış açılarına sahip olmaları doğal bir durumdur. Hatta insanlar kendi içlerinde bile bu farklılıklardan doğan çatışmalar yaşayabilmektedirler. Psikologlar bunu ruh sağlığının yerinde olması ile açıklamaktadırlar. Çünkü, farklı ve zıt düşünceler insanda belli bir gerilim yaratmaktadır. Bu tür bir gerilim, insanda yapısal (doğuştan)dır ve bu nedenle ruh sağlığı için vazgeçilmezdir. İnsanın gerçekte ihtiyaç duyduğu şey, gerilimsiz bir durum değil, da-

ha çok, uğruna çaba göstermeye değer bir hedef, özgürce seçilen bir amaç için uğraşmak ve mücadele etmektir. Dolayısıyla, her ne pahasına olursa olsun temel esas, gerilimi boşaltmak değil, aksine onu canlı tutmaktır. İnsanın ihtiyaç duyduğu şey, gerilimsiz bir durum değil, gerilimin iki kutbundan birinin yükleneceği anlam ve diğerinin de bu anlamı kavrayabileceği bir kişiyle temsil edildiği birbirine zıt iki kutuplu bir gerilim alanındaki fitrî dinamiklerdir. Bu dinamizmi hayata geçiren toplumlar, ilerlemiş ve saygın medeniyetler oluşturmuşlardır. İnsan hayatının dengeli bir şekilde sürdürebilmesi, bu iki kutup arasındaki ritmi yakalamakla mümkündür. Halbuki öteki olarak ele alınan, hayatı ve kimliği tanınmayan insanda bu iki kutup arasındaki gerilim yeteneği köreltilmekte, tek taraflı ve bağımlı bir hale gelmektedir.

Başkalarına değer vermek ancak onları sevmekle mümkündür. Halbuki ötekileştirilme faaliyetinde sevgiden bahsetmek söz konusu değildir. Fakat, hiç kimse sevmediği sürece bir başka insanın özünün tam olarak farkına varamaz. Sevgi yoluyla insan, sevilen kişideki temel kişilik özelliklerini, eğilimlerini görebilecek duruma gelir ve dahası, ondaki gerçekleşmemiş olan ancak gerçekleştirilmesi gereken potansiyelleri görür. Sevgi yoluyla insan, sevdiği kişinin bu potansiyelleri gerçekleştirmesini sağlar. Sevdiği insanın ne olabileceğinin ve ne olması gerektiğinin farkına varmasını sağlayarak potansiyellerini hayata geçirmesine katkıda bulunur. Eğitim sistemi, bu temel ilkelerle şekillenir ve insanların özgür kimliklerini gerçekleştirmeleri doğrultusunda katkıda bulunursa görevini yapmış olacaktır.